

DAVANT LES CRISIS, UNA ESPERANÇA RADICAL*

POL BARGUÉS

Investigador sènior, CIDOB

L'esperança s'ha convertit en una aliada per continuar sobrevivint a unes relacions internacionals que encadenen crisis imprevisibles i devastadores. Les crisis s'encavalquen, o s'entrelliguen: des de la crisi financera de 2008 fins a la inestabilitat de moltes democràcies en l'última dècada; les guerres a Síria o al Iemen provoquen crisis humanitàries i fluxos migratoris, mentre el drama sanitari de la pandèmia de la COVID-19 agreuja les desigualtats socials i econòmiques d'arreu; també la guerra entre Rússia i Ucraïna està tenint impacte en les cadenes de producció global, en el subministrament d'energia i de productes alimentaris, o en la rivalitat geoestratègica entre estats, en la creixent militarització i en l'amenaça de guerres nuclears. Com si fos un bri d'aire fresc o una olor de primavera, l'esperança ajuda a frenar l'ansietat i la por davant tantes emergències que es multipliquen, mentre l'escalfament global del planeta augmenta vertiginosament.

L'esperança no es perd en temps sacsejats per crisis globals. Al contrari, en èpoques passades de més estabilitat i bonança, o en els imaginaris de la modernitat que projectaven una humanitat pròspera i lliure, impulsada per la ciència i la raó, l'esperança no era necessària. Avui, en canvi, l'esperança s'ha tornat essencial, precisament quan la ciència i la raó estan sota sospita permanent i els estats i els organismes internacionals semblen incapaces de fer front a crisis i riscos d'abast planetari.

En el dia a dia, l'esperança apareix en els anuncis, en les fotografies i els missatges d'Instagram o TikTok, així com també en els discursos dels polítics que, tot i admetre la gravetat de la situació, venen esperança. El president dels Estats Units, Joe Biden, va viatjar a Irlanda del Nord a l'abril de 2023 en el vint-i-cinquè aniversari de l'Acord de Divendres Sant i va parlar de «l'esperança» com el més necessari: «l'esperança de reparació fins i tot en les divisions més terribles»; mentre que la presidenta de la Comissió Europea, Ursula von der Leyen, promet més ajut financer als ucraïnesos i els diu: «mentre Rússia busca la destrucció, Europa restableix l'esperança». «Mai, però mai, deixarem de construir un món millor per a tothom, a tot arreu», es llegeix al perfil de Twitter del secretari general de les Nacions Unides, António Guterres.

Però... què és l'esperança en un món inhòspit, assetjat per unes crisis perennes? Què esperem? La majoria de vegades esperem que les crisis passin i que tot torni a ser com abans. Durant molt de temps vam tenir esperança que s'aturessin els contagis per la COVID-19 o que ens recuperéssim econòmicament, així com avui esperem que Rússia i Ucraïna deixin de lluitar o que puguem frenar l'escalfament global. En els discursos dominants, l'esperança sovint equival a tenir una mena d'optimisme de recuperar en un futur allò que hem perdut, tot i que avui no es tinguin els mecanismes per fer-ho possible. L'esperança vol dir tenir una actitud optimista que és útil per evitar la frustració i el desencís, l'apatia i la desesperació,

* Aquestes reflexions les desenvolupa Pol Bargués en el seu llibre *Hope in the Anthropocene: Agency, Governance and Critique* (Routledge, 2024), editat conjuntament amb David Chandler i Valerie Waldow.

i continuar lluitant per aguantar la crisi. Tal com explica Victoria McGeer a «The Art of Good Hope» (*The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 592) en situacions adverses l'esperança pot servir com a una «força unificadora que fomenta l'acció humana». Per això els governs i els mercats tenen por a la desesperança i busquen cultivar l'esperança entre una població que ha de seguir confiant en les institucions i l'economia; igual que els generals projecten que la victòria és a prop per poder augmentar la moral de les seves tropes. En aquestes narratives, l'esperança es veu com un motor positiu, una mirada optimista per seguir confiant, consumint, treballant o lluitant per superar la crisi i poder tornar allà on érem. És l'esperança de viure un futur sense tempestes.

Sempre hi ha hagut altres mirades que han alertat dels perills d'aquesta esperança «optimista». Ja ho va anticipar el poeta de l'antiga Grècia, Hesíode, al mite de Pandora, on l'esperança és un dels mals d'aquest món perquè genera passivitat, engany o desídia i alhora sempre roman al costat dels humans per brindar-los una nova oportunitat. Aquesta ambigüitat de l'esperança fa que molts autors destaquin els efectes nocius que l'esperança pot tenir per a les societats contemporànies. Lauren Berlant (*Cruel Optimism*, Durham: Duke University Press, 2011), per exemple, argumenta que l'esperança atrapa les persones en cicles de decepció i frustració perquè estan afectuosament entregades a desitjos i ideals optimistes que després no són atesos per les institucions, ni són compatibles amb els estils de vida actuals. Altres han observat com els governs i les institucions internacionals gestionen les crisis i els conflictes a través de l'esperança, a partir de promeses d'un futur millor que poques vegades arriba però que legitima mesures extraordinàries, més regulació i polítiques que posposen solucions. Si es vol pensar en els problemes de

l'esperança, només cal fixar-se en els molts tecno-optimistes que donen la falsa esperança que la tecnologia i la ciència aturaran el canvi climàtic i arreglaran el món. Així que no cal preocupar-se, ni fer gaire res. Com si l'apocalipsi no anés amb nosaltres.

Una esperança radical

Davant dels perills que l'esperança porti a la frustració, la manipulació o justifiqui polítiques destructives, cal una esperança més radical que ens apropi –i no ens alieni mentre esperem– a un món en transició, de canvis i crisis sistèmiques.

Aquest enfocament sobre l'esperança és menys optimista, potser més fosc, i parteix de dues premisses. La primera és que estem en una època de veritable pèrdua existencial, una època de no retorn, que és conseqüència directa d'allò que hem fet, d'allò que hem sigut. Això és important per descartar l'esperança de voler que tot passi aviat, o que tot continuï com abans. Perquè precisament som aquí, desesperats, en crisi, per allò que fèiem i volíem: cal adonar-nos que les solucions i els coneixements previs formen part del mateix problema. Les nostres eines per resoldre les crisis són sovint còmplices de les mateixes crisis i aguditzen els problemes de fons.

De fet, filòsofs alemanys de la primera meitat del segle xx, com Theodor Adorno, Hannah Arendt, Walter Benjamin o Ernst Bloch, van ser decisius a l'hora de repensar l'esperança. Es trobaven en una conjuntura dramàtica, de por i confusió, perquè a Alemanya la modernitat, la raó i la democràcia havien portat el totalitarisme, l'Holocaust i la Segona Guerra Mundial. «No hi ha cap document de la civilització que no sigui al mateix temps, un document de barbàrie» va escriure agosaradament Benjamin el 1969 (*Illuminations: Essays and Reflections*). I davant d'aquest moment apocalíptic, on tot allò que pensaven que estava vinculat

al progrés havia desencadenat l'horror i la destrucció, invocaren l'esperança com a manera d'aspirar a allò que no era possible o que encara no era (així ho plantejava Ernst Bloch el 1995: *The Principle of Hope*, volum 1). La lliçó que traïem d'aquests pensadors és que tot allò present està tacat de violència. Si assumim que res hauria de ser igual i que cal evitar repetir els mateixos errors i caure en cicles de crisi i desesperança, començarem a somiar amb un futur diferent.

Però, quin futur? Aquesta és la segona premissa d'una esperança radical: no sabem allò que esperem encara. No tenim el llenguatge per expressar-ho o escriure-ho. Jonathan Lear el 2006 (*Radical Hope: Ethics in the Face of Cultural Devastation*, HUP) argumenta que podríem trobar inspiració en la manera com els *crow*, una nació indígena dels Estats Units, van sobreviure i resistir quan la seva cultura i forma de vida va quedar totalment arrasada i els van desplaçar a una reserva. «L'esperança radical», escriu, és una «visió, un somni» que dona coratge per avançar tot i que «encara ens faltin els conceptes per entendre allò que estem buscant».

L'esperança com a visió o somni sobre allò que és diferent, sense dictar exactament allò que voldríem, és important. Perquè si tenim una visió concreta i dissenyem un programa per assolir-la, l'acabarem imposant als altres, com si les generacions futures no poguessin pensar per elles mateixes, diuen els pensadors sobre la utopia com Russell Jacoby (*Picture Imperfect: Utopian Thought for an Anti-Utopian Age*, 2005). De manera similar, quan sabem del cert allò que esperem, tendim a voler allò conegut o a recuperar allò que hem perdut, i tornarà el cicle de nostàl-

gia i desesperança. Teníem l'esperança que la pandèmia passés, i així hem tornat a la vella normalitat pre-pandèmica de producció, consum, desigualtat estructural i l'estrès del dia a dia. En canvi, l'esperança radical desperta la passió per inventar i repensar les solucions a les crisis, resistint l'apatia general. Manté el convenciment que tot pot canviar, que pot ser diferent i millor, i atorga als humans la flama per seguir reflexionant sobre allò que ara sembla impossible.

Si assumim que res hauria de ser igual i que cal evitar repetir els mateixos errors i caure en cicles de crisi i desesperança, començarem a somiar amb un futur diferent

